

Ομάδα "Σόλιδος"

Μέλη της ομάδας :

Ιωάννα Αθανασέλη	(Α1')
Ουρανία Γεωργουσάκη	(Α1')
Μανόλης Μανωλιουδάκης	(Α3')
Ιάσωνας Μαυροματάκης	(Α3')

Πληροφορίες από :

<http://coins.ekt.gr/>
<http://www.wikipedia.org/>
<http://www.archaiologia.com/>
<http://www.yousouroum.com/>
<http://www.coinsmania.gr/>
<http://www.e-history.gr/>

Οι πόλεις και οι λαοί του βορειοελλαδικού χώρου, κυρίως της Χαλκιδικής και της ανατολικής Μακεδονίας, άρχισαν να κόβουν νομίσματα κατά τη διάρκεια του τελευταίου τετάρτου του 6ου αι. π.Χ. Μερικές δεκαετίες αργότερα, την περίοδο που η περιοχή βρισκόταν υπό **Περσική κατοχή**, ο Αλέξανδρος Α (498-454 π.Χ.) εγκαινίασε τη νομισματική παραγωγή του Μακεδονικού βασιλείου. Μετά την περσική υποχώρηση εκμεταλλεύτηκε το κενό εξουσίας που δημιουργήθηκε για να επεκτείνει το κράτος του προς τα ανατολικά. Με τον τρόπο αυτό κατόρθωσε να ελέγξει τα *μεταλλεία της Βισαλτίας* γύρω από την Πρασιάδα λίμνη, τα οποία, κατά τον Ηρόδοτο (5.17.6-10), του απέφεραν **άργυρο** αξίας ενός ταλάντου την ημέρα.

Από τα πρώτα της βήματα η νομισματική πολιτική των Μακεδόνων βασιλέων κατέτεινε στο διαχωρισμό των νομισματικών εκδόσεων που προορίζονταν για εξαγωγή από αυτές που προορίζονταν για εσωτερική κυκλοφορία. Τόσο ο Αλέξανδρος Α όσο και ο γιος του Περδίκκας Β (451-413 π.Χ.) έκοψαν τετρώβολα σε δύο διαφορετικούς σταθμητικούς κανόνες που έφεραν και διαφορετικές παραστάσεις.



Τα νομίσματα που προορίζονταν για εξαγωγή ήταν κατασκευασμένα από καθαρότερο άργυρο και ήταν βαρύτερα. Η χρήση νοθευμένου αργύρου, ή η κοπή νομισμάτων μικρότερου βάρους από το κανονικό, χαρακτήριζε τη νομισματική παραγωγή της Μακεδονίας σε περιόδους κρίσεων και οικονομικής δυσπραγίας.

Τα τελευταία χρόνια του 5ου π.Χ. αιώνα ο Αρχέλαος (413-400/399 π.Χ.), ακολουθώντας την πρακτική των πόλεων της Χαλκιδικής, εισήγαγε στη Μακεδονία τη χρήση του **χάλκινου νομίσματος**. Αυτά ήταν νομίσματα *μικρής αξίας* που χρησιμοποιούνταν για τη διευκόλυνση των καθημερινών συναλλαγών στα όρια της περιοχής που τα εξέδωσε. Τα χάλκινα νομίσματα αντικατέστησαν τις μικρές αργυρές υποδιαίρέσεις που ήταν δύσχρηστες και ταυτοχρόνως επέτρεπαν στο κράτος να εξοικονομήσει πολύτιμο μέταλλο. Η χρήση του χαλκού στη Μακεδονία, νωρίτερα απ' ό,τι στις περισσότερες πόλεις-κράτη της νοτίου Ελλάδος, δείχνει πως η χρήση του χρήματος είχε διαδοθεί ευρέως στις καθημερινές οικονομικές συναλλαγές.

Με τον Φίλιππο Β (359-336 π.Χ.) η νομισματοκοπία της Μακεδονίας γνώρισε πολύ μεγάλη άνθιση. Η επέκταση του κράτους στα ανατολικά και ο έλεγχος των μεταλλείων έπαιξαν καθοριστικό ρόλο σε αυτή την εξέλιξη. Ο Φίλιππος, ακολουθώντας το παράδειγμα του κοινού των πόλεων της Χαλκιδικής, το οποίο και κατέλυσε, **έκοψε για πρώτη φορά χρυσό νόμισμα**.



Τα χρυσά νομίσματα του Φιλίππου, οι **‘φιλίππειοι’** όπως ονομάστηκαν, διαδόθηκαν ευρέως στο χώρο της Βαλκανικής και έγιναν περιζήτητα λόγω της καθαρότητας και της μεγάλης αξίας του μετάλλου τους και σε λαούς που δεν ήταν εξοικειωμένοι με την χρήση του χρήματος.

Απόδειξη αυτού αποτελεί και η συχνή κοπή απομιμήσεων από λαούς της Βαλκανικής και της κεντρικής Ευρώπης που συνέχισαν να παράγουν 'φιλίππειους' για τους επόμενους αιώνες. Αλλά και τα αργυρά τετράδραχμα του Φιλίππου, που κόπηκαν σε πολύ μεγάλες ποσότητες, διείσδυσαν στις αγορές της Βαλκανικής και για το λόγο αυτό συνέχισαν να κόβονται και μετά το θάνατό του.

Στα χρόνια του Αλεξάνδρου (336-323 π.Χ.) το μακεδονικό τετράδραχμο κατέκλυσε τις αγορές της Μεσογείου αντικαθιστώντας το διεθνές νόμισμα της εποχής, τις αθηναϊκές 'γλαύκες'. Η κατάλυση του περσικού κράτους με τη συγκεντρωτική οικονομία και η κατάσχεση των βασιλικών θησαυροφυλακίων με τους αμύθητους θησαυρούς επέτρεψαν στον Αλέξανδρο να θέσει σε κυκλοφορία τεράστιες ποσότητες πολύτιμου μετάλλου με τη μορφή νομίσματος. Τα τετράδραχμα με το κεφάλι του Ηρακλή στην μπροστινή όψη και τον Δία αετοφόρο στην πίσω έγιναν πασίγνωστα και συνέχισαν να κόβονται τόσο από μεταγενέστερους Μακεδόνες βασιλείς, όσο και από αυτόνομες πόλεις, κυρίως στην Μικρά Ασία, την Πελοπόννησο και τον Πόντο, έως τον 1ο αι. π.Χ.



Η εικονογραφία των επόμενων τετραδράχμων ανακαλεί τη ναυτική νίκη του Δημητρίου επί του Πτολεμαίου έξω από τη Σαλαμίνα, το 306 π.Χ.. Μετά τη σημαντική αυτή νίκη ο Δημήτριος έλαβε από τον πατέρα του τον τίτλο του 'βασιλέως'.

Ως βασιλιάς της Μακεδονίας (294-288 π.Χ.), και ακολουθώντας το παράδειγμα του Πτολεμαίου της Αιγύπτου, ο Δημήτριος ήταν ο πρώτος που χάραξε το πορτραίτο του στα νομίσματα.



Ο γιος του Δημητρίου, Αντίγονος που ανέλαβε το θρόνο της Μακεδονίας μερικά χρόνια αργότερα (277/6-239 π.Χ.) κατόρθωσε να εδραιώσει μια σχετική ασφάλεια και ειρήνη στο μακεδονικό βασίλειο μετά από την μακρά περίοδο πολέμων και εμφυλίων συγκρούσεων που ακολούθησαν το θάνατο του

Αλεξάνδρου. Η νομισματική παραγωγή στα χρόνια της βασιλείας του υπήρξε πλούσια, καθώς έκοψε άφθονο και σταθερό αργυρό νόμισμα ως ένδειξη οικονομικής άνθισης της Μακεδονίας κατά την βασιλεία του.



Ο Αντίγονος συνέχισε να κόβει τετράδραχμα με τους τύπους του Αλεξάνδρου που ήταν ιδιαίτερα δημοφιλή για στρατιωτικές πληρωμές αλλά και εγκαινίασε δύο σειρές τετραδράχμων με νέους τύπους που συνέχισαν να κόβονται και από τους διαδόχους του, τον Δημήτριο Β (239-229 π.Χ.) και τον Αντίγονο Δώσωνα (229-221 π.Χ.).



Το βάρος της αντιπαράθεσης με τη νέα ανερχόμενη δύναμη στη Μεσόγειο, τη Ρώμη, ανέλαβε ο γιος του Δημητρίου Β, Φίλιππος Ε (221-179 π.Χ.).

Ο Φίλιππος εμφανίζεται ως μια από τις πιο αμφιλεγόμενες προσωπικότητες στην ιστορία της Μακεδονίας, λόγω του έντονου αντιμακεδονικού φρονήματος των ιστορικών που μας παραδίδουν τα γεγονότα της βασιλείας του. Παρότι ανέλαβε το θρόνο σε ηλικία μόλις 17 ετών, κατόρθωσε να εδραιώσει τη θέση της Μακεδονίας στον ελλαδικό χώρο αντιμετωπίζοντας την επιθετικότητα των Αιτωλών και ταυτοχρόνως να ελίσσεται συνεχώς προσπαθώντας να προασπίσει το κράτος του από την παρεμβατικότητα της Ρώμης. Τα τελευταία χρόνια της βασιλείας του επέδειξε εντυπωσιακό δυναμισμό αναδιοργανώνοντας το κράτος και αυξάνοντας τα



κρατικά έσοδα, την παραγωγικότητα και τη γεννητικότητα των κατοίκων. Τα χρόνια αυτά πραγματοποιήθηκε μια τομή στη νομισματική ιστορία της Μακεδονίας: το **δικαίωμα της νομισματοκοπίας** έπαψε να είναι αποκλειστικό προνόμιο του βασιλέως. Νομίσματα μπορούσε να κόβει πλέον, το Μακεδονικό κοινό, οι διοικητικές ενότητες στις οποίες είχε χωριστεί το βασίλειο, ορισμένες πόλεις και κάποια ιερά.

Η παραγωγή τετραδράχμων από τον γιό του, Περσέα με βάρος χαμηλότερο από το κανονικό αποτελεί μια από τις τελευταίες προσπάθειες του βασιλείου να αντιμετωπίσει το οικονομικό βάρος των πολεμικών επιχειρήσεων που οδήγησαν τελικά στην κατάλυσή του.



Επόμενο μεγάλο σταθμό στην οικονομία και την νομισματοκοπεία της Α.Ελλάδας αποτέλεσε ο Μ. Αλέξανδρος, ο οποίος ξεκίνησε την εκστρατεία του με χρέη καθώς ήταν πολυδάπανη. Κατάφερε όμως με την ρευστοποίηση μέρους από τα αμύθητα πλούτη των Αχαιμενιδών να επιφέρει σημαντικές αλλαγές στις οικονομικές συνήθειες του ελληνικού κόσμου. Επίσης εφάρμοσε ενιαία νομισματική πολιτική στο αχανές κράτος.



Επέβαλε την έκδοση των ίδιων τύπων από πολλά συγχρόνως νομισματοκοπεία ενώ για τα νομίσματά του σε ευγενή μέταλλα ακολούθησε τον αθηναϊκό σταθμητικό κανόνα που ήταν ευρύτατα αποδεκτός την εποχή εκείνη.

Δημιούργησε ένα πολύ ισχυρό νόμισμα, που μετά ορίστηκε και διεθνές νόμισμα στην εποχή του, το «**αλεξάνδρειο τετράδραχμο**». Υπάρχουν πολλές απεικονίσεις του Μ. Αλέξανδρου σε νομίσματα που κόπηκαν πριν ή μετά τον θάνατό του.



Σε αυτές εμφανίζεται αγένειος φέροντας τα κέρατα του Άμμωνα. Το πιο εντυπωσιακό και δημιουργικό μεταθανάτιο πορτραίτο του Αλέξανδρου όμως, είναι το βασιλικό διάδημα και τα κέρατα κριαριού, απεικονίζεται δηλαδή θεοποιημένος. Υπάρχουν περίπου 220 χρυσά, αργυρά και χάλκινα νομίσματα από την Μακεδονία από τα ελληνιστικά βασίλεια που δημιουργήθηκαν μετά το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου.

Έπειτα, κόπηκαν τα δίδραχμα των λοκρών στην Ανατολική ακτή της κεντρικής Ελλάδας το 375-350 π.Χ., ενώ μετά από χρονικό διάστημα, το 336 π.Χ., κόπηκαν τα νομίσματα του Μαντίου των Δελφών, τα οποία θεωρούνται από τα σπανιότερα αρχαία νομίσματα. Μια νέα εποχή στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική δομή του αρχαίου κόσμου σηματοδοτήθηκε με το **Φίλιππο Β'**, βασιλιά της Μακεδονίας. Από το 359 ως το 336 π.Χ. κατόρθωσε να επεκτείνει τα όρια του κράτους του και να το καταστήσει τη σπουδαιότερη δύναμη στον ελλαδικό χώρο. Έχοντας τον **έλεγχο μεταλλείων** στη Μακεδονία και τη Θράκη, ιδιαίτερα τα μεταλλεία χρυσού και αργύρου στην περιοχή του Παγγαίου, ο Φίλιππος ήταν σε θέση να εκδώσει νομίσματα σε μεγαλύτερες ποσότητες από ότι όλοι οι προκάτοχοί του και να ξεπεράσει τα έσοδα κάθε ελληνικής πόλης – κράτους, με εξαίρεση ίσως την Αθήνα. Ο **Φίλιππος** εξέδωσε νομίσματα και στα τρία μέταλλα, το χρυσό, τον άργυρο και το χαλκό. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του συστήματός του ήταν ότι για τα νομίσματα από πολύτιμο μέταλλο ακολουθήθηκαν δυο διαφορετικοί σταθμητικοί κανόνες.

Ο **άργυρος** κοβόταν καθόλη τη διάρκεια της βασιλείας του Φιλίππου ακολουθώντας ένα τοπικό σταθμητικό κανόνα, τον οποίο εφαρμόζαν για τις αργυρές νομισματοκοπίες τους το Κοινό των Χαλκιδέων με έδρα την Όλυνθο, η Άκανθος στην ανατολική ακτή της Χαλκιδικής, και η Αμφίπολη κοντά στις εκβολές του Στρυμόνα, όπου το τετράδραχμο είχε θεωρητικό βάρος 14,52 γραμ.



Η **κοπή του χρυσού** άρχισε γύρω στα 345 π.Χ., σύμφωνα με τον αττικό σταθμητικό κανόνα, όπου ο στατήρας είχε θεωρητικό βάρος 8,54 γραμμάρια. Στην πρόσθια όψη των στατήρων απεικονίζεται το κεφάλι του θεού Απόλλωνα, ενώ η παράσταση της πίσω πλευράς, ένα άρμα που το σέρνουν δυο άλογα, σχετίζεται με ανάλογη νίκη του **Φιλίππου στους Ολυμπιακούς αγώνες**. Νομίσματα με τους τύπους και το όνομα του Φιλίππου συνέχισαν να εκδίδονται και μετά το θάνατό του το 336 π.Χ. και κυκλοφόρησαν ευρέως στον ελλαδικό χώρο, τη Μικρά Ασία και τα Βαλκάνια. Οι χρυσοί στατήρες και τα αργυρά τετράδραχμα, που διείσδυσαν στην Ευρώπη μέσω των Βαλκανίων, έγιναν σταδιακά αντικείμενο μίμησης από τους κελτικούς λαούς κατά μήκος του Δούναβη και οι απομιμήσεις αυτές επηρέασαν με τη σειρά τους τα νομίσματα της Γαλατίας και της Βρετανίας κατά τον 1^ο αιώνα π.Χ. Αργυρά **αθηναϊκά τετράδραχμα** νομίσματα κόπηκαν τον 2^ο – 3^ο αιώνα π.Χ. τα οποία κυκλοφορούν κυκλοφορήσουν ευρύτατα στον κλασικό κόσμο και γνωρίζουν λόγω της αποδοχής τους πολλές απομιμήσεις, ιδίως στο χώρο της Ανατολής τον 4^ο αιώνα π.Χ. (Λυκία, Παλαιστίνη, Αίγυπτος κ.ά.). Επίσης μεταθανάτια τετράδραχμα κόπηκαν το 350 στην Κόρινθο.

Το 305 ο Πτολεμαίος ήταν ο πρώτος που απεικόνισε τον εαυτό του στα νομίσματα. Την περίοδο της βασιλείας του Φιλίππου του Β' κόπηκαν νομίσματα με την κεφαλή του Δία και το 323 οι διάδοχοί του Μ.Αλεξάνδρου έκοψαν νομίσματα με τη μορφή του.

Η Ρωμαϊκή περίοδος για τον Ελληνικό χώρο αρχίζει με την καταστροφή της Κορίνθου από τους Ρωμαίους το 146 π.χ. και λήγει το 330 μ.χ. όταν μεταφέρεται η πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας από την Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη ύστερα από πρωτοβουλία του μεγάλου Κωνσταντίνου.

Η απαρχή του κακού ήταν οι νίκες των Ρωμαίων εναντίον του Φιλίππου Ε' στη Θεσσαλία το 197 π.χ. και εναντίον του Αντίοχου Γ' στη Μαγνησία της Μικράς Ασίας το 190 π.χ. Οι Έλληνες επειδή εναντιώνονταν στον Φίλιππο Ε' πίστεψαν ότι θα ξανακέρδιζαν την ελευθερία τους όταν ο Ρωμαίος ύπατος Τίτος Φλαμινίνος ανακήρυξε το 196 π.χ. στους Ισθμιακούς αγώνες την ελευθερία της Ελλάδας και την ανεξαρτησία κάθε πόλης. Για να τον τιμήσουν οι Έλληνες έκοψαν τους περίφημους **χρυσούς στατήρες** με την προτομή του Τίτου Φλαμινίνου στον εμπροσθότυπο και την παράσταση Νίκης στον οπισθότυπο.

Κατά τους πρώτους χρόνους της Ρωμαϊοκρατίας το **δηνάριο** και η **αργυρή αττική δραχμή** είχαν την ίδια αξία. Νομίσματα άλλων πόλεων, με διαφορετικούς σταθμιστικούς κανόνες από αυτούς της Αθήνας, είχαν μια αντιστοιχία σε σχέση με το δηνάριο.

Το δηνάριο ήταν νόμισμα ασημένιο και οι υποδιαιρέσεις του ήταν χάλκινες και κόβονταν στις διάφορες πόλεις. Επί Ανδρόνικου κυκλοφορούσαν νομίσματα αξίας 1/12 μιας χάλκινης δραχμής ή 1/72 του δηναρίου. Ακόμη υπήρχε υποδιαίρεση του οβολού, ο μισός οβολός, που ονομαζόταν χαλκούς και η μισή υποδιαίρεση του χαλκού που ονομαζόταν κόλλυβος.



Η κυκλοφορία των τοπικών νομισμάτων σταμάτησε το πρώτο μισό του 3ου αιώνα μ.Χ., την εποχή του αυτοκράτορα Γαλλιηνού, ίσως λόγω των συνεχών υποτιμήσεων του αυτοκρατορικού νομίσματος.

Οι Ρωμαίοι θέλοντας να δώσουν την ψευδαίσθηση της ελευθερίας στις πόλεις που υπέταξαν τους έδωσαν το δικαίωμα, εκτός λίγων εξαιρέσεων, να κόβουν δικά τους, χάλκινα κυρίως νομίσματα για τις καθημερινές τους συναλλαγές. Οι επίσημες όμως συναλλαγές γίνονταν με το **Ρωμαϊκό νόμισμα**.

Το δικαίωμα που παραχώρησε η Ρώμη στους Έλληνες, για την κοπή χάλκινων νομισμάτων, δημιούργησε μια αξιόλογη νομισματοκοπεία στους χρόνους εκείνους με μεγάλη ποικιλία τύπων. Οι παραστάσεις και οι μορφές που αποτυπώνονταν είχαν σχέση με το ένδοξο παρελθόν των Ελλήνων, έτσι χάραξαν στα νομίσματα σπουδαία οικοδομήματα, ναούς, αψίδες, ιερά, τείχη, οδοί, φάρoi, λιμάνια, πόλεις, βουνά με ιερά και διάφορα μνημεία. Περισσότερα από 800 είναι τα οικοδομήματα που έχουν αποτυπωθεί και αναγνωριστεί επάνω σε νομίσματα ελληνικών πόλεων την περίοδο της ρωμαϊοκρατίας.

Επίσης χαραχτηκαν πλήθος μυθολογικών σκηνών που συνήθως ήταν συνδεδεμένες με την παράδοση και τους θρύλους της πόλης που τα έκοβε, καθώς και ιστορικά γεγονότα.

Από άποψη τεχνικής τα νομίσματα αυτής της περιόδου παρουσιάζουν συχνά αδεξιότητα στην χάραξη και δεν εντυπωσιάζουν με την ομορφιά τους όπως τα νομίσματα των περασμένων αιώνων, η πολιτιστική όμως κληρονομιά που μας άφησαν είναι μεγάλη.

Κάποιες πόλεις όπως η Αθήνα ουδέποτε υποχρεώθηκαν να βάζουν στα νομίσματα τους το πορτρέτο του αυτοκράτορα, το αντικαθιστούσαν κατά καιρούς με την παράσταση του οικιστή ήρωα ή της πολιούχου θεάς ή με την προσωποποίηση της Ρωμαϊκής συγκλήτου. Το γεγονός αυτό δυσκολεύει την σωστή χρονολογική τους κατάταξη. Έτσι βλέπουμε την κεφαλή της Αθηνάς στον μπροστινό μέρος πολλών Αθηναϊκών νομισμάτων. Στο πίσω μέρος απεικονίζονται διάφορα θέματα. Από τα πιο θαυμάσια έργα που απεικονίζονται στα νομίσματα της Αθήνας είναι τα **χρυσελεφάντινα αγάλματα** της Αθηνάς στην Ακρόπολη και του Δία στην Ολυμπία. Τα αγάλματα αυτά ήταν έργα του γλύπτη Φειδία, κατά τον 5ο π.Χ. αιώνα.

(Τα νομίσματα των πόλεων της **Μ.Ασίας** την περίοδο της **Ρωμαιοκρατίας**)

Τα χάλκινα νομίσματα που είχαν δικαίωμα να κόβουν οι πόλεις κυκλοφορούσαν παράλληλα με τα κρατικά δηλαδή τα καθαρά Ρωμαϊκά νομίσματα που κόβονταν σε χρυσό, αργυρό, χαλκό και ορείχαλκο. Κυκλοφόρησαν και τα λεγόμενα επαρχιακά νομίσματα τα οποία κόβονταν στις επαρχίες υπό τον έλεγχο του αυτοκράτορα και εξυπηρετούσαν την νομισματική κυκλοφορία ευρύτερων περιοχών.

Η Αντιόχεια στη Συρία, η Καισαρεία στη Καππαδοκία, η Αλεξάνδρεια στην Αίγυπτο και άλλες πόλεις έκοβαν νομίσματα αυτής της κατηγορίας σε αργυρό και χαλκό τα οποία στις περισσότερες περιοχές είχαν τοπικό χαρακτήρα. Η διαφορά που προέκυπτε ανάμεσα στα έξοδα κοπής και στην ονομαστική αξία αυτών των νομισμάτων έπρεπε κατά κανόνα να κατατίθεται στο δημόσιο ταμείο, εκτός αν εκχωρούνταν στην ίδια την πόλη για την *βελτίωση των οικονομικών της*. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να μην κόψουν όλες οι πόλεις νόμισμα ή όσες έκοψαν να μην συνεχίσουν συνεχόμενα την παραγωγή νομισμάτων σε όλη την διάρκεια της Ρωμαιοκρατίας.

Στις επαρχίες όμως της Μικράς Ασίας, ιδιαίτερα τον 3^ο αιώνα μ.Χ. υποχρεώνονταν οι Έλληνες να βάζουν στο μπροστινό μέρος το αυτοκρατορικό πορτρέτο και στον πίσω παραστάσεις που εξυμνούν το κύρος και την ισχύ του ηγεμόνα, αντίθετα απουσίαζαν επιγραφές που συνηθίζονταν στα κρατικά νομίσματα όπως *fortuna* (τύχη) , *pac* (ειρήνη) κ.α.

Οι πόλεις πάσχιζαν να κερδίσουν και να διατηρήσουν την εύνοια του αυτοκράτορα έτσι διάφορα γεγονότα όπως επισκέψεις του αυτοκράτορα, μια νίκη, ένας θάνατος κ.λ.π. ήταν αφορμή για κοπές νομισμάτων σε ειδικές σειρές μάλιστα και με **πολύ καλή ποιότητα κοπής**.

Οι πόλεις της Μικράς Ασίας είχαν προτείνει στον αυτοκράτορα, από τον 1^ο αιώνα π.χ. να επιτρέψει να καθιερώσουν την λατρεία του, όταν τελικά ο αυτοκράτορας συμφώνησε, γεγονότα σχετικά με την λατρεία αυτή αποτυπώνονταν στα νομίσματα. Επίσης σε νομίσματα αποτυπώνονταν ονόματα και τίτλοι ρωμαίων υπαλλήλων.

Η μορφή του αυτοκράτορα απεικονίζεται στα νομίσματα με διάφορες παραλλαγές ή ανάλογα αν υπάρχει πολιτική σκοπιμότητα εμφανίζεται στις διάφορες παραστάσεις μόνος του ή με διάφορα μέλη της οικογενείας του.

Σε διάφορα νομίσματα έχουμε και χρονολογικές ενδείξεις, συνήθως μετά την Ελληνική λέξη "**ΕΤΟΥΣ**" ακολουθούν τα ψηφία του Ελληνικού αλφάβητου που απαρτίζουν τον αριθμό. Οι χρονολογίες αυτές έχουν να κάνουν με τον ρωμαϊκό υπολογισμό της χρονολογίας από "**κτίσεως της Ρώμης**".

Οι διάφορες πόλεις απεικονίζαν σε νομίσματα τους και διάφορα κτήρια, στάδια, γέφυρες κ.λ.π. όπως επίσης και παραστάσεις θεών, μυθικά θέματα, τελετές θυσιών ή είχαν παραστάσεις του οικιστή ήρωα. Κάποιες παραθαλάσσιες πόλεις είχαν επιλέξει καράβια με κουπιά, ιστιοφόρα ή λιμάνια να απεικονίζονται σε νομίσματα τους.

Συμμαχίες, συνεργασίες, διαφορές, συμφιλιώσεις ή τιμητικοί τίτλοι αποτυπώνονταν με διάφορες ονομασίες στα νομίσματα. Πολύ αργότερα χρονολογικά έκαναν την εμφάνιση τους σε νομίσματα και ονόματα πολιτών με μεγάλη φήμη που ξεπερνούσε τα τοπικά όρια της πόλης τους όπως ο Όμηρος, ο Πυθαγόρας, ο Ιπποκράτης, κ.α.

Οι Ρωμαίοι είχαν παραχωρήσει το δικαίωμα νομισματοκοπίας και σε μικρούς τοπικής εμβέλειας δυνάστες, με την προϋπόθεση ότι θα αναγνώριζαν άνευ όρων την *Ρωμαϊκή επικυριαρχία*. Οι δυνάστες αυτοί τύπωναν στα νομίσματα τα ονόματα, τα σύμβολα ή τα πορτρέτα τους ή είχαν τυπώσει την μορφή του αυτοκράτορα και ανέγραφαν στο νόμισμα το όνομα τους.

Ρωμαϊκές αποικίες ιδρύθηκαν σε όλη την έκταση των επαρχιών και από βετεράνους στρατιώτες οι οποίες είχαν και δικαίωμα νομισματοκοπίας. Σαν επίσημη γλώσσα είχαν την λατινική και μόνο τον 3^ο αιώνα μ.Χ. επιτράπηκε και η Ελληνική. Οι πόλεις αυτές έβαζαν συνήθως δίπλα στο όνομα τους και ένα προσωνύμιο ανάλογα με τον κτίστη τους.

Αντίθετα με τις αποικίες του Ελλαδικού χώρου στα νομίσματα των αποικιών της Μικράς Ασίας δεν υπάρχουν ονόματα.

Κιστοφορικά νομίσματα

Μια κατηγορία νομισμάτων που πρέπει να αναφέρουμε είναι και τα **κιστοφορικά**, των οποίων το όνομα προέρχεται από το καλάθι που αναπαριστάται, ήταν ασημένια βάρους 10 – 12 γραμμαρίων και αξίας 3 δηναρίων. Στην μπροστινή πλευρά απεικονίζουν ένα στεφάνι από φύλλα κισσού που περιβάλλει ένα πλεχτό καλάθι με μισάνοιχτο σκέπασμα απ' όπου προβάλλει ένα φίδι. Στην πίσω πλευρά δύο φίδια ελίσσονται γύρω από μια φαρέτρα. Οι απεικονίσεις των νομισμάτων αυτών παραπέμπει στην λατρεία του θεού Διονύσου.



Τα κιστοφορικά νομίσματα κόπηκαν και κυκλοφόρησαν στην Μικρά Ασία κατά το δεύτερο μισό του 2^{ου} π.χ. αιώνα. Υπεύθυνες για την κοπή τους ήταν 12 πόλεις. Η προέλευση του κάθε νομίσματος ξεχώριζε από τα αρχικά γράμματα του ονόματος της πόλης που είχε τυπωμένα. Επί Αυγούστου άλλαξε η εικονογραφία των κιστοφορικών νομισμάτων καθώς καταργήθηκε η απεικόνιση της μυστικής κίστης.

Από τα κιστοφορικά νομίσματα προέρχονται τα αυτοκρατορικά αργυρά μετάλλια που χρησίμευαν για την *πληρωμή του στρατού* και άλλων *ειδικών εξόδων* και είχαν διάφορους εικονογραφικούς τύπους.

Το Βυζαντινό κράτος είναι ο απ' ευθείας απόγονος της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Έτσι κληρονόμησε και το κοινωνικό της σύστημα. Στην ιδιαίτερα ανεπτυγμένη λοιπόν για τα δεδομένα της εποχής αστική οικονομία, όπου επικρατούσε σε σημαντικό βαθμό η νομισματική οικονομία ήταν αναγκαίο ένα ασφαλές και κοινά αποδεκτό μέσο συναλλαγών, δηλαδή ένα σταθερό νόμισμα. Τη σημασία του σταθερού νομίσματος επέβαλλε και η γραφειοκρατική δομή της δημόσιας διοίκησης και του έμμισθου στρατού. Σε μια αυτοκρατορία που εξουσίαζε περί τα 50 εκατομμύρια υπηκόους, με μια γραφειοκρατική διοικητική μηχανή 30.000 υπαλλήλων, 200.000 τοπικών αξιωματούχων και περί τους 600.000 στρατιώτες (τα στοιχεία αναφέρονται στον 4ο αιώνα) ήταν αναγκαία η ύπαρξη ενός σταθερού νομίσματος για τη φορολόγηση του πληθυσμού που θα επέτρεπε την σταθερή μισθοδοσία του στρατού και την απρόσκοπτη λειτουργία της γραφειοκρατικής μηχανής. Η αναταραχή που γνώρισε η ρωμαϊκή αυτοκρατορία τον 3ο αιώνα κλόνισε σημαντικά και τη σταθερότητα του νομίσματος, (το οποίο υποτιμήθηκε επανειλημμένα) και

οδήγησε σε αλλαγές που σηματοδότησαν το πέρασμα από την υστερορωμαϊκή στη βυζαντινή αυτοκρατορία. Ένας από τους καίριους τομείς που έπρεπε να αναδιοργανωθούν και εξυγιανθούν για να ξεπεραστεί η κρίση ήταν τα οικονομικά του κράτους. Οι μεταρρυθμίσεις των πρώτων αυτοκρατόρων στους τομείς της οικονομικής διοίκησης και δημοσιονομίας στόχευαν στη σταθεροποίηση της οικονομίας. Στο ίδιο αποσκοπούσε και ο παρεμβατισμός του κράτους στις αγροτικές σχέσεις και τις αστικές οικονομικές δραστηριότητες, που αποτέλεσε βασικό χαρακτηριστικό της Πρώιμης Βυζαντινής οικονομίας.

Απαραίτητη προϋπόθεση για το ξεπέρασμα της κρίσης του 3ου αιώνα και την εξυγίανση των οικονομικών του ρωμαϊκού κράτους ήταν η μεταρρύθμιση του νομισματικού συστήματος. Συνεχίζοντας την ανορθωτική νομισματική πολιτική του [Διοκλητιανού \(284-305\)](#), ο Μέγας Κωνσταντίνος (306-337) έθεσε τις βάσεις της βυζαντινής οικονομίας με τη νομισματική μονάδα που επέβαλε στις χρηματικές συναλλαγές, το λεγόμενο νόμισμα (solidus). Το νόμισμα ισοδυναμούσε με το 1/72 της λίτρας χρυσού και είχε βάρος 4,54 γραμμάρια. Χρυσές ήταν και οι υποδιαιρέσεις του νομίσματος, ο semisses, που αντιστοιχούσε στο 1/2 του solidus και ο tremisses, το 1/3 του solidus. Το νόμισμα είχε επίσης αργυρές και χάλκινες υποδιαιρέσεις. Τα μιλιάρεια και τα κεράτια ήταν αργυρά νομίσματα και ισοδυναμούσαν με το 1/12 και 1/24 του νομίσματος αντίστοιχα.

Τα χάλκινα νομίσματα λέγονταν φόλλεις και αντιστοιχούσαν στο 1/288 του νομίσματος. Στις καθημερινές συναλλαγές χρησιμοποιούνταν χάλκινα νομίσματα μικρότερης αξίας, οι nummi, που η αξία τους είχε πολλές διακυμάνσεις. Η οικονομική κρίση που ακολούθησε τις πολιτικές καταστροφές του 5ου αιώνα και την απώλεια του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας κλόνισε το νομισματικό σύστημα του Κωνσταντίνου. Ο αυτοκράτορας Αναστάσιος Α' (491-518) εισήγαγε για το λόγο αυτό μεταρρυθμίσεις γύρω στα 498. Με την έκδοση φόλλεων αξίας 40, 20, 10 και 5 νομμίων προσπάθησε να προσαρμόσει την ονομαστική αξία των νομισμάτων αυτών στην πραγματική μεταλλική τους αξία σε σχέση με το χρυσό νόμισμα και να σταθεροποιήσει το νομισματικό σύστημα του Μεγάλου Κωνσταντίνου. Κάποια αστάθεια παρατηρήθηκε λίγο αργότερα στις κοπές του Ιουστινιανού Α', (527-565) σε γενικές γραμμές όμως το βυζαντινό χρυσό νόμισμα διατηρήθηκε ανόθευτο μέχρι τον 11ο αιώνα και αποτέλεσε το σταθερότερο μέσο των εμπορικών συναλλαγών όχι μόνο του βυζαντινού, αλλά και του διεθνούς εμπορίου.

Χρυσό νόμισμα: Το Σόλδιο

Αργυρά νομίσματα: Το Μιλιαρήσιο και το Κεράτιο. 1 Σόλδιο=12

Μιλιαρήσια. 1 Μιλιαρήσιο=2 Κεράτια.

Χάλκινα Νομίσματα: Φόλλεις. 1 Κεράτιο=12 Φόλλεις

Η εποχή από το 610 ως τα τέλη του 9ου αιώνα για πολλά χρόνια χαρακτηριζόταν από τους βυζαντινολόγους ως "Σκοτεινοί Χρόνοι του Βυζαντίου". Αφενός γιατί είναι μια περίοδος για την οποία απουσιάζουν σχεδόν ολοκληρωτικά οι γραπτές πηγές και αφετέρου γιατί η απουσία αυτή δίνει μια εντύπωση κρίσης, παρακμής και κατάρρευσης του βυζαντινού κράτους. Η σταδιακή αποκάλυψη αρχαιολογικών μαρτυριών και η μελέτη των ελάχιστων πηγών έχουν δείξει μέχρι τώρα ότι πράγματι η περίοδος από τα μέσα του 6ου αιώνα ως τις αρχές του 7ου χαρακτηρίζεται από συνθήκες ανατροπής της κατάστασης που υπήρχε στο Βυζάντιο τους προηγούμενους αιώνες (4ο-6ο) και διαμόρφωσης μιας καινούργιας που ολοκληρώθηκε τον 9ο και 10ο αιώνα. Τα χαρακτηριστικά της περιόδου αυτής δε δείχνουν απαραίτητα μια εποχή παρακμής, αλλά μια κρίση που κατέληξε σε διαφορετικού τύπου οργάνωση

του χώρου, των πρώτων υλών, των ανθρώπων και της παραγωγής στο βυζαντινό κράτος, έτσι ώστε οι κάτοικοί του να μπορέσουν να επιβιώσουν και να ικανοποιήσουν τις νέες ανάγκες που εμφανίστηκαν. Ο 7ος αιώνας, με την αναμφισβήτητη μεγάλη οικονομική κρίση, είχε ως κύρια χαρακτηριστικά την αγροτοποίηση της οικονομίας, την απλοποίηση των σχέσεων παραγωγής και το μετασχηματισμό σε μεγάλο βαθμό της νομισματικής οικονομίας σε ανταλλακτική. Στη διάρκεια του 8ου αιώνα άρχισε, προς απόσβεση των μεγάλων απωλειών της αυτοκρατορίας, η διαδικασία της οικονομικής ανάκαμψης, ανάπτυξης και αναδιοργάνωσης των τομέων της οικονομίας που είχαν ατονήσει (αστική οικονομία). Ο 9ος υπήρξε αιώνας σχετικής ειρήνης και γαλήνης κατά τον οποίο συνεχίστηκε η διαδικασία οικονομικής ανάπτυξης που ολοκληρώθηκε το 10ο αιώνα, ενώ η νομισματική οικονομία επικράτησε και πάλι.

Όλοι οι ενήλικες Βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν χρήματα μόνον περιστασιακά, για να πληρώσουν τους φόρους τους ή και για εμπορικές συναλλαγές. Οι αυτοκράτορες έκοβαν σταθερά δύο είδη νομισμάτων: το

χρυσό νόμισμα (ή *solidus*, από τα λατινικά) και τη χάλκινη φόλλιν. Το νομισματικό αυτό σύστημα διατηρήθηκε ανόθευτο μέχρι το 12ο αιώνα και γι' αυτό ήταν το μόνο διεθνές μέσο συναλλαγής.



Το χρυσό νόμισμα ήταν η βάση του νομισματικού συστήματος των Βυζαντινών και χρησιμοποιούνταν για μεγάλες συναλλαγές, όπως η πληρωμή φόρων και μισθών των κρατικών υπαλλήλων, και σπανίως για κάποιες εξαιρετικά μεγάλες εμπορικές συναλλαγές. Το νόμισμα ισοδυναμούσε με 18 περίπου ημερομίσθια ενός εργάτη. Για το νόμο, ένας άνθρωπος που η περιουσία του ανερχόταν σε 144 νομίσματα (που ισοδυναμούσαν με δύο λίβρες χρυσού) θεωρούνταν πλούσιος.

Η χάλκινη φόλλις ήταν πολύ μικρότερης αξίας νόμισμα που χρησίμευε για τις καθημερινές συναλλαγές των Βυζαντινών. 288 φόλλεις αντιστοιχούσαν σε ένα νόμισμα. Παρόλο που ήταν τόσο κατώτερη σε αξία, ήταν πολύτιμο νόμισμα για έναν φτωχό άνθρωπο: ένας εργάτης στην πόλη κέρδιζε μόνο 15-16 φόλλεις σε μια μέρα, ενώ ένας αγρότης μόνο 12.

Όσο για την αξία αυτών των χρημάτων στην καθημερινή ζωή, μια φόλλις ήταν η κανονική τιμή για μια φραντζόλα ψωμί.

Τις συναλλαγές διευκόλυνε η κοπή άλλων νομισμάτων, υποδιαιρέσεων του νομίσματος, που γεφύρωναν το χάσμα ανάμεσα στην αξία αυτού και της φόλλεως. Υπήρχαν, λοιπόν, δύο χρυσά νομίσματα που άξιζαν όσο 1/2 και 1/3 του νομίσματος και ονομάζονταν αντίστοιχα *semisses* και *tremisses*, και δύο ασημένια: το *μiliarésion* που αντιστοιχούσε σε 24 φόλλεις ή 1/12 του νομίσματος και το *κεράτιον* που άξιζε όσο μισό *μiliarésion*. Τα μικρότερα νομίσματα ήταν οι χάλκινες υποδιαιρέσεις της φόλλεως: οι *μισές φόλλεις* και τα *νούμμια* (*nummi*, από τα λατινικά).



Κατά τους ύστερους βυζαντινούς αιώνες η οικονομία παρακμάζει ολοένα και περισσότερο, γεγονός που σηματοδοτεί και την επερχόμενη πτώση του Βυζαντίου. Τα νομίσματα των τελευταίων αιώνων εμφανίζουν διάφορες ονομασίες, σύμφωνα με τις οποίες μπορούν να χωριστούν σε τρεις υποπεριόδους. Το βυζαντινό χρυσό νόμισμα έχανε την αξία του με αποτέλεσμα την αντικατάστασή του στην αγορά από το δυτικό δουκάτο αλλά και την οριστική εξαφάνισή του στο α' μισό του 14ου αιώνα ύστερα από μια σειρά υποτιμήσεων. Στην Υστεροβυζαντινή περίοδο το νόμισμα χάνει ολοένα και περισσότερο την αξία του. Στις αρχές του 13ου αιώνα το χρυσό υπέρπυρο διατηρούσε περίπου το 90% από την πραγματική του αξία, ενώ στη συνέχεια δοκίμασε μια σειρά υποτιμήσεων. Ήδη από τα μέσα του 13ου αιώνα κυριαρχούσε στο παγκόσμιο εμπόριο το νέο χρυσό νόμισμα των ιταλικών κρατιδίων αντί του βυζαντινού. Παρόλο που το κράτος της Νίκαιας παρουσίασε σημαντική οικονομική άνοδο, είναι γνωστό ότι ο [Ιωάννης Βατάτζης](#) (1222-1254) αναγκάστηκε να υποτιμήσει το χρυσό υπέρπυρο σε 16 καράτια για διάφορους λόγους, όπως η έλλειψη του μετάλλου στο μικρασιατικό έδαφος.

Τα τεράστια οικονομικά αποθέματα που συγκεντρώθηκαν από την αυτοκρατορία της Νίκαιας δεν επαρκούσαν όμως αργότερα για τα φιλόδοξα σχέδια του [Μιχαήλ Η'](#), ο οποίος για να αυξήσει τα εισοδήματά του υποτίμησε το υπέρπυρο ελαττώνοντας την αξία του κατά ένα καράτιο με αποτέλεσμα να αποτελείται πλέον από 15 μέρη χρυσού και 9 μέρη άλλων μετάλλων. Ωστόσο, η μεγάλη οικονομική κρίση στο πρώτο μισό του 14ου αιώνα αναγκάζει τον [Ανδρόνικο Β'](#) το 1304 να υποτιμήσει το υπέρπυρο σε 14 καράτια. Αργότερα, το χρυσό νόμισμα έπεσε στο μισό της αρχικής του αξίας με αποτέλεσμα το τελευταίο που κόπηκε κατά τη συμβασιλεία του [Ιωάννη Ε'](#) και του [Ιωάννη Στ'](#) (1347-54) να είναι 11 καράτια και να αντικατασταθεί οριστικά από το ασημένιο νόμισμα.

Η ένδεια του κρατικού ταμείου οφείλεται στη σημαντική μείωση των εσόδων λόγω της αυξανόμενης συγκέντρωσης και εκμετάλλευσης της γης από τους μεγαλογαιοκτήμονες αλλά και στα υπέρογκα έξοδα για την άμυνα του κράτους. Η κυβέρνηση για να αντιμετωπίσει τις μεγάλες ανάγκες που παρουσιάζονταν, αναγκάστηκε να καταφύγει συχνά σε διάφορες λύσεις όπως πρόσθετη φορολογία, εισφορές των πλουσιότερων τάξεων αλλά και δωρεές ή δάνεια. Ωστόσο, κάθε προσπάθεια ανάκαμψης της οικονομίας στην Υστεροβυζαντινή περίοδο στάθηκε χωρίς αποτέλεσμα.

Έτσι στο πέρας των τριών τελευταίων αιώνων της βυζαντινής αυτοκρατορίας το βυζαντινό νόμισμα κατέρρεε ολοένα και περισσότερο συμβαδίζοντας με την αυξανόμενη οικονομική κρίση, ενώ ο πληθυσμός υπέφερε σοβαρά από το πρόβλημα της διατροφής, μια και η τρομακτική άνοδος των τιμών που ακολούθησε τις συνεχείς υποτιμήσεις, οδήγησε σε ένα μεγάλο κύμα πείνας για τα ευρύτερα λαϊκά στρώματα.

Σόλιδος



Κυριότερο χρυσό βυζαντινό νόμισμα ήταν ο χρυσός σόλιδος, ο οποίος καθιερώθηκε από τον Μ. Κωνσταντίνο τον 4^ο αιώνα και κυκλοφορούσε με συνεχείς εκδόσεις μέχρι και το 12^ο αιώνα. Αυτό το νόμισμα είχε σημαντικό εμπορικό κύρος και γι' αυτό γίνονταν συχνά προσπάθειες απομίμησής του. Ο σόλιδος και οι υποδιαίρέσεις του ήταν τα σημαντικότερα νομίσματα και στον αραβικό χώρο.

Ο σόλιδος (solidus = σταθερός) είχε βάρος 4.48 γρ., καθαρότητα 24 καράτια και ισοδυναμούσε με 24 αργυρές siliquae ή 1/72 της Ρωμαϊκής λίτρας ή 24 κεράτια ή 6000 λεπτά. Το κεράτιο και το λεπτό ήταν μονάδες υπολογισμού.

Πολλαπλάσια του σόλιδου κυκλοφόρησαν μόνο μερικές αναμνηστικές κοπές.

Υποδιαίρέσεις του σόλιδου ήταν το σημίσιο (semissis, ένα δεύτερο) και τρημίσιο (tremissis, ένα τρίτο). Κόπηκαν και ελαφροί σόλιδες από Ιουστινιανό μέχρι τον κων/νο Δ' με ένδειξη σε siliquae.

Ο σόλιδος, το βυζαντινό χρυσό νόμισμα, παρουσιάζει ως μέσο συναλλαγής μια πολύμορφη δραστηριότητα σε επίπεδο διακρατικών, κρατικών και ιδιωτικών συναλλαγών.

Η σχεδόν μυθική αίγλη που περιβάλλει το χρυσό βυζαντινό νόμισμα τονίζεται με εκατοντάδες ενδιαφέροντα παραδείγματα, τα οποία χρονολογούνται από τον 4ο αιώνα μ.Χ. ως και την ύστερη φάση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και τα οποία άλλοτε κινούνται στη σφαίρα της ηθικογραφικής διήγησης και άλλοτε στο πλαίσιο κρατικών και επίσημων διατάξεων.

Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια ενός αξιωματούχου, του Νικηφόρου Β', προς τον Liutprand της Κρεμόνας: «Με το νόμισμά μας είμαστε τόσο δυνατοί που θα μπορούσαμε να ενώσουμε όλα τα έθνη εναντίον σου και να σε συνθλίψουμε σαν πήλινο αγγείο, σε τέτοιο βαθμό που έτσι και σπάσει δεν θα μπορέσει ποτέ πια να συγκολληθεί».

Το κύρος του βυζαντινού σόλιδου αλλά και των άλλων νομισματικών υποδιαιρέσεων ήταν μεγάλο και οι προσπάθειες απομίμησής τους πολλές. Σε ό,τι αφορά τη Δυτική Ευρώπη, οι εισβολείς που την απομάκρυναν από το ρωμαϊκό παρελθόν της προσπάθησαν και κατάφεραν να μιμηθούν το βυζαντινό σόλιδο, άλλοτε με περισσότερη και άλλοτε με λιγότερη επιτυχία.

Παράλληλα, ο καθαρόαιμος βυζαντινός σόλιδος γνώρισε εξαιρετικά μεγάλη ζήτηση στις περιοχές της Ιβηρικής χερσονήσου, της Λομβαρδίας και της κεντρικής Ευρώπης.

Στην Ανατολή η κατάσταση εξελίχθηκε λίγο διαφορετικά. Η κυκλοφορία του σόλιδου στον αραβικό κόσμο ήταν σχεδόν αποκλειστική ως τη νομισματική μεταρρύθμιση του χαλίφη Abd al Malik (685-705), μια μεταρρύθμιση που εμπνεύστηκε ιδιαίτερα από το βυζαντινό νομισματικό σύστημα και η οποία στα πρώτα βήματά της ακολούθησε την εικονογραφία των βυζαντινών νομισμάτων. Ωστόσο, ο σχετικά σημαντικός αριθμός των βυζαντινών νομισμάτων, κυρίως ασημένιων και χάλκινων με αραβικές επισημάνσεις, υποδηλώνει ότι το βυζαντινό νόμισμα αποτελούσε πολύτιμη επένδυση σε αυτή την περιοχή.